

Deviant xulq tushunchasi va uning namoyon bo'lishi. O'smirlarda deviant xatti-harakatlarning sabablari.

**Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti talabasi
O'razmatova Risolat Umidjon qizi**

Annotatsiya: Ushbu maqola deviant xulqli bolalar va o'spirinlarning rivojlanishi va hayotiy tarzini haqida, deviant xulqli bolalar mavzusini yoritib beradi.

Kalit so'zlar: Deviant, o'sprinlik, yoshli, xulqi og'ishgan, fiziologik anotomik, deviatsiya, biologic, irsiyat.

Abstract: This article covers the development and lifestyle of children and adolescents with deviant behavior, and the topic of children with deviant behavior.

Key words: Deviant, adolescent, young, deviant, physiological anatomic, deviation, biological, heredity.

Аннотация: В данной статье рассматриваются вопросы развития и образа жизни детей и подростков с девиантным поведением, а также тема детей с девиантным поведением.

Ключевые слова: Девиантный, подростковый, молодой, девиантный, физиологический, анатомический, девиация, биологический, наследственность.

Deviant xulq-atvor belgilarining paydo bo'lishi insonning ijtimoiy muhitiga ta'sir qiladi. Sotsiologiyada deviant xatti-harakatlar shuni ko'rsatadiki, jamiyatda qabul qilingan xulq-atvor me'yorlari yordamida hamma narsani tartibga solish har doim ham mumkin emas. Maqsad va imkoniyatlar o'rtasidagi nomutanosiblikdan, odamlar natijaga erishish uchun boshqa vositalardan, masalan, noqonuniy usullardan foydalanishadi. Deviant xatti-harakatlar ikki turga bo'linadi, shuning uchun ijobiy va salbiy deviant xatti-harakatlarni ajrating. Ijobiy, giperaktivlik, daho bilan chegaradosh iste'dod, vazminlik - qonun xatiga zid bo'lmagan harakatlar. Deviant xulqning salbiy turlari:

1. Belgilangan yashash joyisiz yashash, ko'chalarda tilanchilik, voyaga etmagan bolalar va o'spirinlar haqida gap ketganda uysiz qolish.

2. Hayvonlar va odamlarga nisbatan shafqatsizlik, bu qonun ustuvorligida, lekin boshqalarning tashvishi va qo'rquviga sabab bo'ladi.

3. Yomon odatlarga moyillik - alkogol, giyohvand moddalar. Bu shuningdek, kompyuter va qimor o'yinlariga, fohishalikka, o'g'rilikka va qonunga muvofiq turli darajadagi javobgarlik uchun javobgarlikka tortishni o'z ichiga oladi.

Deviant xulq-atvorning yana bir varianti - qo'zg'olonchilar, inqilobchilar, terrorchilarga xos bo'lgan, belgilangan poydevorga qarshi chiqadigan ijtimoiy

og'ish.Deviant harakatlarning namoyon bo'lishiga yordam beradigan turtki nima ekanligini tushunish kerak. Ota-onalar va bolalar o'rtasidagi munosabatlardagi muammolar deviant xatti-harakatlarning sababiga aylanadi. Shunga o'xshash belgilar to'liq bo'lmagan oilalarda tarbiyalangan bolalarga xosdir. Ba'zida bitta ota-onaning g'amxo'rliigi va nazorati etarli emas. Hamma oilalar ham o'z xohishlaridan kam emas. Ota-onalardan birining o'limi, ajralishlar - kattalar uchun bolalarning ruhiy holati haqida o'ylash uchun imkoniyat. Har xil muammolar deviant xatti-harakatlarning sababiga aylanadi, bunga misol ota-onalarga ma'lum:

1. Bolaning turli xil qo'rquvlari va komplekslari, ular kattalarga aytishga xijolat bo'lishadi.
2. Ota-onalar tomonidan nazoratning yo'qligi, har qanday harakatlar uchun o'zlarining jazosizligini tushunish.
3. Agressiya, tirnash xususiyati, dunyoni salbiy qabul qilish.
4. O'z-o'zidan engish qiyin bo'lgan ruhiy kasalliklar.

G'ayritabiiy xatti-harakatlar nima ekanligini tushunish oson emas. Har bir alohida jamiyatda muayyan qoidalar, normalar va buyruqlar mavjud. Masalan, Meksikaning jinoiy hududlari uchun maqbul bo'lgan narsa dunyoning madaniy poytaxtlarida axloqsiz bo'lib tuyuladi. Deviant xatti-harakatlarning ko'p turlari mavjud, ularning barchasi bir nechta guruhlarga bo'linadi: qo'shadi, jinoyatchidir, axloqsiz, o'z joniga qasd qiladi. Deviant xatti-harakatlarning har bir shakli batafsil ko'rib chiqilishi kerak.Haqiqatdan voz kechish, yomon odamlar, SHlar yo'q bo'lgan o'zingizning kashf etgan dunyongizga sho'ng'ish, hamma narsa sodda va tushunarli - bunga deviant qo'shadi. Kontseptsiya "yomon odat" degan ma'noni anglatuvchi inglizcha "qo'shadi" so'zidan kelib chiqqan. Giyohvandlikka qaratilgan deviant xatti-harakatlar turlari har xil bo'lishi mumkin - engil shakldan og'ir shaklgacha. Ushbu og'ish quyidagi salbiy harakatlar bilan ifodalanadi:

alkogol, giyohvand moddalar, tamaki mahsulotlariga qaramlik;
qimor va kompyuter o'yinlariga qiziqish;
fohishalik.

Noto'g'ri xulq:Qonunni buzadigan harakatlar, ataylab qilingan deviant xatti-harakatlar deb ataladi va ular o'qituvchilar, sotsiologlar va sud ekspertlari tomonidan nazorat qilinadi. Uch turi mavjud:

1. Zaif - og'ir jazoga olib kelmaydigan mayda huquqbuzarliklar, masalan, bezorilik, jamoat joylarida suiste'mol qilish, alkogol ichimliklarni ko'p ichish.
2. O'rtacha - Mehnat to'g'risidagi qonunlarning intizomiy buzilishi, masalan, ishdan kechikib qolish, ish vaqtida mast bo'lganda paydo bo'lish.

3. Og'ir - qonunni jiddiy buzadigan va javobgarlikka olib keladigan harakatlar, masalan fohishalik, giyohvandlik vositalarini sotish, o'g'irlik, jinsiy zo'ravonlik.

Axloqsiz xatti-harakatlar: Axloq nima ekanligini aniqlash qiyin. Deviant axloqsiz xatti-harakatlar jamiyat madaniyati va an'analariga bog'liq. Shunday qilib, agar ba'zi mamlakatlarda xoinlik sudlangan xatti-harakatlar deb hisoblansa, masalan, Yaponiyada bunga tushunarli munosabatda bo'lish kerak. Ushbu mamlakatda erkaklar ko'ngil ochish bo'yicha geishas instituti yuqori darajada rivojlangan. Rossiyada shunga o'xshash hodisa fohishalik deb ataladi va qonun bilan jazolanadi. Shuning uchun deviant xulq turlarini axloqiy me'yorlarga tayanib, ma'lum bir mamlakat va millat nuqtai nazaridan ko'rib chiqish kerak.

O'z joniga qasd qilish harakati: Yosh avlod orasida o'z joniga qasd qilish kam uchraydi. O'z sog'lig'iga zarar etkazishga qaratilgan harakatlar o'spirinning o'z joniga qasd qilgan deviant xatti-harakati bilan bog'liq. Uning ba'zi turlari namoyishga, achinish tuyg'usini uyg'otishga, odamga e'tibor berishga qaratilgan. Shunday bo'lsa-da, bunday harakatlar ba'zan kuchli hissiy shok yoki travma natijasida ta'sirlangan holatda qilinadi. Ba'zida o'z joniga qasd qilish harakati tabiatda hisoblab chiqiladi va boshqalarga qaraganda ko'pincha maqsadga erishadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Каримова Л.И. Социальная психология и реклама: Учебное пособие для вузов. Т.: Издательскополиграфический творческий дом им. Г.Гуляма, 2004. С. 20.
2. Sotsiologiya molodeji. Uchebник. /Pod red. V.T.Lisovskogo. SanktPeterburg, 1996
- 3 Каримова Л.И. Социальная психология и реклама: Учебное пособие для вузов. Т. Издательскополиграфический творческий дом им. Г.Гуляма, 2004. С. 20.
- 4 Sotsiologiya molodeji. Uchebник. /Pod red. V.T.Lisovskogo. SanktPeterburg, 1996